

Pavel Alinče: Vývoj přijímání na vysoké školy v ČR jako rámec pro šance ke studiu

bakalářská práce – FHS UK Praha 2009

posudek oponenta

zpracoval: Mgr. Karel Šima

březen 2009

Předkládaná práce je představuje cenný příspěvek ke studiu mechanismů přístupu k vysokoškolskému vzdělávání v ČR a jeho dynamiky za posledních 20 let. Vazba samotné empirické analýzy na cíle práce uvedené v Úvodu je však velmi volná. Přínos práce spočívá v detailním zpracování údajů o přijímacím řízení, nikoliv ve vyřešení teoretických otázek sociální mobility nebo třídní reprodukce ani v oblasti interpretace empirických dat v kontextu vývoje českého vysokého školství.

Práce je jak po stránce jazykové tak grafické adekvátně zpracována, mé výhrady se tedy budou soustřeďovat na tři oblasti: a) teoretické zakotvení tématu, b) zpracování dat, c) interpretace dat.

Teoretický rámec práce v zásadě neslouží k položení otázek, které by byly v práci zodpovězeny, ale k volnému zavěšení tématu práce do problematiky sociální mobility a Bourdieuho představy reprodukce třídních nerovností, což je bezpochyby také způsobeno tím, že tato část vychází pouze ze dvou přehledových prací sekundárního charakteru, tj. chybí původní kanonické texty probíraných sociologů. Autor správně poukazuje na dialektický problém vztahu reprodukce sociálních nerovností a systému selekce při přijímání studentů k vysokoškolskému vzdělávání. Toto téma by si však vyžádalo celou řadu zásadních otázek, které by bylo možné řešit pouze na základě širokého empirické báze a adekvátních teoretických diskursů. Principiální otázkou tak může např. být, jaký vliv má proměna vzdělávacího systému, v českém případě velmi výrazná, se kterou Bourdieuho koncept nepočítá; jaká je vzájemná dynamika a důsledky pro nerovnosti ve společnosti. Dále by si zde bourdieuovská analýza vyžádala podstatně podrobnější a jemnější zkoumání, jak kulturní a symbolický kapitál prostřednictvím symbolického jednání (kulturních návyků, hodnot, symbolů atd.) reprodukuje během přijímacího řízení příslušnost k sociálním třídám a selektuje tak uchazeče z neprivilegovaných vrstev. Tímto by také byl i využit kritický potenciál Bourdieuho teorie, která dokáže identifikovat překvapivé distinkce, které sociální pole formují. Jakkoli je indikátor přijatých uchazečů oproti přihlášeným důležitým východiskem, představuje stále velmi hrubý faktor, ze kterého takto ambiciózní teoretický cíl autor vyvodit nemohl. Pro formát bakalářské práce je však možné se uspokojit i s takto omezenou podobou datové studie týkající se jednoho ukazatele v různých souvislostech.

Druhou otázkou tedy, jak se autor vypořádal se zpracování kvantitativních dat? Zprve je nutné připomenout, že autor nepracuje s dat v úzkém slova smyslu, ale s údaji zpracovanými a zveřejňovanými Ústavem pro informace ve vzdělávání. Z toho nutně vyplývá otázka po spolehlivosti, resp. způsobech konstrukce těchto údajů. Autorovo konstatování, že údaje v jednotlivých ročenkách jsou „stejného původu a jsou pořizovány stejnými metodami“ (s. 8) není nikterak podložené; shoda v jednom překrývajícím se roku má v tomto smyslu minimální výpovědní hodnotu. Také další zdůvodnění srovnatelnosti informací z několika souborů považuji za zmatené (s. 9) a mělo by být předmětem vysvětlení v rámci obhajoby. Autor zde narazil na fakt, že skutečně použitou metodiku při sběru dat a konstrukci údajů ÚIV

v jednotlivých letech sledovaného období nikdy nezveřejnilo. Mohl si však ověřit, že některé definice srovnatelnost zpochybňují, např. databáze SIMS, ze které vycházejí novější údaje byla zřízena až zákonem č. 111 o vysokých školách z roku 1998, a proto starší data jsou srovnatelná jen do určité míry.

Naopak správně zvolil a zdůvodnil autor jako rozhodující údaje „počet přihlášených“ a „počet přijatých“. I zde však existuje několik faktorů, které snižují srovnatelnost údajů za celé sledované období a které autor neobjevil. Poukázat je v této souvislosti možné na studii ÚIV KLEŇHOVÁ, M. et al. *Ukazatele hodnotící přístup, účast a výstupy z terciárního vzdělávání aneb Kolik vlastně máme studentů – hodně nebo málo?* Praha: ÚIV, 2008. 67 s. ISBN 978-80-211-0547-8. Zde je také možné nalézt podrobnější vysvětlení přechodu na strukturované studium v roce 2001, se kterým se autor ne zcela dostatečně vyrovnal.

Třetí soubor otázek se týká dílčích interpretací v části „Explorace dat“. Je jistě správné, že se autor snažil o komentář ke zpracovaným údajům, v některých případech ho však neznalost kontextu vývoje vysokého školství dovedla k mylným závěrům.

Za zbytečnou považuji zmínku o snižování „ceny statku“ jako vzdělávání (s. 10), protože otevírá zcela jiné téma. Obecně je nutné v oblasti vysokého školství, a prokázaly to mnohé studie, velmi opatrně zacházet s logikou poptávky a nabídky, protože se nejedná ani zdaleka o dokonale konkurenční trh. Z tohoto hlediska je pak nutné považovat závěr, že školy „dokáží poměrně pružně reagovat na poptávku“ značně zjednodušený (s. 14).

Klesající poměry přijatých v „dlouhých“ magisterských programech jsou způsobeny tím, že se tyto programy udržují pouze ve vysoce specializovaných oborech jako je medicína, veterinární medicína, umělecké obory ad., které mají všechny vysoce selektivní mechanismy přijímání uchazečů – nejde tedy jen o Právnickou fakultu Univerzity Karlovy (s. 15) nebo o zmenšení vzorku (s. 27).

Na zajímavý poznatek, který si vyžaduje opět komplexnější interpretaci, upozorňuje autor na s. 16, a to, že jsou šance na přijetí v kombinovaném studiu – přestože v posledních letech radikálně rostou – stále nižší než celkové šance. Současně zájem o toto studium neustále roste rychleji než o prezenční studium (s. 25).

Tvrzení, že soukromé vysoké školy „ve snaze přijmout, co největší počet studentů zjednodušují přijímací zkoušky, pokud je mají“, je samo osobě zjednodušující, není založeno na přesvědčivých důkazech a vyžadovalo by podrobnější analýzu skutečného stavu. Přesto je problém rozdílu mezi šancemi na přijetí na veřejných a soukromých vysokých školách velmi závažný a vyžaduje si vyvážené zhodnocení kapacit, možností, kvality, prestiže ad. faktorů poměru veřejného a soukromého sektoru.

V části Závěry potom autor přehledně shrnuje čtyři výrazné trendy, které je možné pomocí údajů sledovat. Ty otevírají otázky, které jsou již za předkládanou práci, mohou však v budoucnu představovat zajímavé badatelské problémy. Především – jak autor sám naznačuje – je nutné konfrontovat teorie o třídní reprodukci s měnící se realitou vzdělávacích systémů. Oproti tomu autorovo zhodnocení práce s daty nepovažuji za srozumitelné a bude si vyžadovat vysvětlení u obhajoby.

Vzhledem k výše uvedeným výhradám a také pozitivum navrhuji udělit práci ohodnocení velmi dobře.